

Проблеми формування української еліти на Донбасі

Володимир Білецький,

доктор технічних наук, головний науковий співробітник
Донецького державного технічного університету

Щоб розглянути проблему кваліфіковано, сформуємо спершу декілька базисних тез, від яких подалі будемо відштовхуватися.

По-перше, констатуємо щонайменш тисячолітнє неперервне існування української еліти. Не заглиблюючись у це питання, яке варте окремого системного викладу, зазначимо, що саме "вибрані", — князівська, козацька еліта складала верхівку українських держав минулого — Київської Русі-України, Галицько-Волинського Королівства (князівства), Гетьманщини, Запорізької Січі. Саме еліта українського народу створила ряд відомих літописів всеслов'янського значення, започаткувала своє книгодрукарство в перші десятиріччя після його виникнення в Європі, відкрила перші у Східній Європі Академії в Острозі й Києві, створила Київський Патріархат, ряд мистецьких, художніх творів світового значення, визначні правові акти ("Руську правду", Конституцію Пилипа Орлика), зробила значний внесок у розвиток доленосних для людства галузей, зокрема, космонавтики. І саме, еліта очолила процес національного і державного відродження у XIX–XX столітті.

По-друге, констатуємо давнє і неперервне існування української еліти на Донбасі, земля якого входила в Київську державу, Запорізьку Січ, була ареною військових змагань за волю і державність (згадаймо "Слово про Ігорів похід"), має давні центри нашої духовної культури (Святогірський монастир), а в XIX і XX ст. дала низку відомих поетів і письменників — Миколу Чернявського, Микиту Шаповала (Сріблянського), Володимира Сосюру, Олексу Тихого, Миколу Руденка, Василя Стуса та ін., визнаних політичних, громадських, військових діячів України — Миколу Скрипника, Івана Дзюбу, Костянтина Морозова, ряд відомих у світі вчених. Все це — українська еліта донбаського кореня.

Третя базисна теза стосується механізму формування еліти, як такої. Аналіз цього механізму показує, що головним є шлях *самовідтворення* національної еліти, — політичної, військової, наукової, духовної, який протікає більш чи менш успішно в залежності від реальних умов. Останні включають: наявність інструментів елітарного виховання, навчання, сприятливу соціальну і громадсько-політичну атмосферу, можливість прямого (живого) і неперервного контакту еліт різних поколінь, достатній інформаційний простір (особливо — специфічний, елітарний, фаховий) та достатню кількість інститутів "мікросвіту еліти" (елітарних клубів, театрів, наукових шкіл, журналів тощо).

Із сказаного витікає, що процес формування української еліти на Донбасі має надзвичайно важливий елемент — історичну основу для самовідтворення "вибраних". Цей принципово вирішальний фактор, "подарований" нам попередніми поколіннями української еліти є універсальним. Працюючи сьогодні і в майбутньому він додає оптимізму, що матимемо нових Сосюр, Стусів, Морозових, Дзюб. Але як скоро і чи буде то поодинокі, чи широке явище? Відповідь на це питання можна оцінити як "стриманий оптимізм". Про це говорить аналіз справ.

У галузі виховання, навчання. Останнім часом в області з'явилося до 30 елітарних (за назвою) дитсадків. Насправді їх менше, бо назва не завжди відповідає суті. Але є й інше відрядне зрушення — у 200 дитсадках зазвучала рідна мова — це проти всього 12 у 1989 році. Натомість ніяк не постане національна школа (кількість учнів, які отримують освіту українською залишається на рівні 3-4%), хоча декілька елітарних українських закладів вже успішно працюють — ліцей у Донецьку, гімназія у Горлівці, школа в Маріуполі. Реформація державної вищої школи на Донбасі завмерла так по суті і не розпочавшись, а про національні ВНЗ годі й говорити. Але й тут є суттєвий порух — активно (й навіть самовіддано) працюють ряд авторитетних фахівців найрізноманітніших галузей, створюючи українські термінологічні словники (вже вийшли "народжені" на Донеччині словники з хімії, металургії, гірничої справи), що є базисом для майбутніх підручників. Активно розвивається, і вже конкурують з державними, приватні університети — в Донецьку, Слов'янську, Макіївці.

Соціальна та громадсько-політична атмосфера далеко не найсприятливіша. Доцент, професор одержують платню в доларовому еквіваленті до 70-100\$, тоді як їх колеги в США за ту ж працю (говорю це як член Дослідницької лабораторії Росії та Східної Європи Ілінойського університету) — на рівні 5000-7000\$ щомісячно. Зрозуміло, що це, м'яко кажучи,

не підвищує потяг молоді до науки в Україні. Динаміка захисту кандидатських дисертацій, скажімо, у Донецькому технічному університеті красномовна: 1992 р. — 35 осіб., 1993 р. — 27, 1994 р. — 22, у 1995 р. очікується до 15 нових кандидатів. Хоча 1994-й в цьому ж університеті дав унікально високе число захищених докторських дисертацій — 6, і серед них одна українською (в гірничій галузі це вперше в Україні). Як бачимо й тут є "негатив" і "позитив".

Прямий контакт еліт різних поколінь. Це, як кажуть, "важка позиція", особливо для Донбасу. Високі наші достойники, наші сучасники І. Дзюба, К. Морозов, інші давно працюють десь там високо — у Києві, США, рідше бувають у регіоні. В регіональній еліті радянського періоду (яка вся з "того часу") ще й досі йде ломка й вона часто не може бути достойним прикладом, взірцем, вчителем поколінню, якому жити і творити після 2000 року. А виховання на старих взірцях має свої недоліки. Тому це суттєво сповільнює процес самовідтворення нашої донецької еліти.

Достатній інформаційний простір та інститути "мікросвіту еліти". В цих галузях на Донеччині теж далеко до гараздів. Гостро бракує вузькофахових елітарних журналів, часописів. Правда щойно з травня 1995 року Український Культурологічний Центр в Донецьку зреалізував ідею створення елітарного багатотемного (політика, економіка, історія, культурологія, релігієзнавство журналу "Схід", який розповсюджується адресно науковцям, мерам міст, депутатам, адміністрації, головним бібліотекам краю. Але цього замало — українська еліта ще заслабка й не має свого повнокровного "мікросвіту" — клубів, високофахового театру, газет та ін.

Отже, термін "стриманий оптимізм" найбільш прийнятний сьогодні щодо процесу формування української еліти Донбасу. Є певні сподівання на позитивні тенденції зростання нових політичних еліт, молодіжних творчих осередків, так званих "нових українців" регіону з числа українських бізнесменів, господарників, керівників-новаторів, до яких, здається, належать і деякі керівники — голова обласної адміністрації В. Щербань, його заступник В. Рибак, мер Маріуполя М. Поживанов та ін. Допомогти самовідтворенню нашої регіональної еліти могли б різні фонди, зокрема, Міжнародний Фонд "Відродження", але його Донецьке відділення відсторонене від цієї проблеми. Натомість є власні плідні спроби, скажімо, успішно діє Фонд підтримки прогресивних реформ, який згуртував когорту висококваліфікованих спеціалістів.

Загалом нема сумніву в тому, що українська еліта українського Донбасу, цього промислово наймогутнішого регіону країни, важко, непросто, але самовідтворюється. І є впевненість, що вона зіграє непересічну роль в майбутній долі нашої держави.

1995 р.